

ПЕТЪР ДИНЕКОВ И ФИЛОЛОГИЧЕСКАТА ФОЛКЛОРИСТИКА

Милена БЕНОВСКА-СЪБКОВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: mbenovska@swu.bg; milena.benovska@gmail.com

PETAR DINEKOV AND THE PHILOLOGICAL FOLKLORISTICS

Milena BENOVSKA-SABKOVA

South-West University “Neofit Rilski“

E-mail: mbenovska@swu.bg; milena.benovska@gmail.com

ABSTRACT: The article is devoted to the contributions of Petar Dinekov (1910-1992), a leading literary historian and folklorist in Bulgaria and the founding director (1973-1982) of the Institute of Folklore, and to the development of folkloristic. The article is based upon analysis of published texts; an important archive source (manuscript) is also used (Petar Dinekov's diaries). The paper focuses on the conceptual development of the folklore studies in Bulgaria and the research interests of Dinekov in folklore in the context of his seminal legacy as a philologist and literary historian. It comprises short biographical notes; clarification of the Dinekov's interests in the field of folkloristics in the context of his larger contributions to philology; the crucial merits of Petar Dinekov to the institutional strengthening of folkloristics in Bulgaria (i.e., the foundation of the Institute of Folklore (1973). The theoretical concepts of Petar Dinekov on folklore as an oral art give ground to constructing the folkloristics as a discipline that is related to philology and is autonomous in regards to ethnography/ethnology. His contributions to folkloristics in Bulgaria surpass the indisputable significance of his research; an analysis of the various activities of Petar Dinekov as the leading scholar who contributed most decisively to the institutional and academic strengthening of the discipline in Bulgaria is presented.

KEYWORDS: Petar Dinekov, folklore, theory of folklore, folklore as an oral art, history of the folkloristics in Bulgaria, Institute of Folklore, philology.

През следващата 2020 година ще се навършат сто и десет години от рождението на Петър Диневков, едно от най-значимите имена на филологията в България от Втората световна война до края на живота му в тягостен февруарски ден през 1992 г. За тези, които го познавахме или бяхме получили шанса да сме сред неговите ученици, този безукорен учен и интелектуалец с необикновен нравствен ореол, човек с незабравимо лично присъствие, постепенно се превърна в респектиращ портрет от стената. Независимо обаче от постепенно натрупалата се немалка книжнина, посветена на неговото дело и личност, продължава да е необходимо да напомняме за него като за воин на духа в мирно време и като образец, на който е трудно да се подражава, но е важно да се съизмерваме с него.

Петър Диневков е сред малцината, паметта за които се пази с нетипично за българските простори постоянство от неговите следовници и ученици, които продължават да му отдават почит и признателност. Това ни напомня Любомира Парпулова в едно кратко есе, посветено на стогодишнината от рождението му през 2010 г. и публикувано във вестник „Култура“. Дори само заглавието „*Незабравим, незабравен, да не се забрави*“ (Парпулова, 2010) говори достатъчно за отношението на една последователка към нейния академичен учител. Л. Парпулова припомня накратко възторжените оценки по адрес на учения, изразени от негови колеги и ученици от България и от чужбина: „благороден и знаменит учен“, „човешка доброта, респектираща откровеност и библейска мъдрост“... Бих добавила тук и оценката на големия историк медиевист проф. Иван Божилов за Петър Диневков като „последния български възрожденец“.¹ Тази кратка фраза казва много и напомня, освен другото, и за обществената значимост и мисията на учения. Ако трябва да се отговори съвсем кратко на въпроса на какво се дължи тази необикновена репутация и паметта за нея, бих казала следното: Петър Диневков щастливо съчетаваше

¹ Академично слово на проф. Иван Божилов, произнесено в Нов български университет през 2010 г. на тържество в негова чест и по повод на седемдесетата му годишнина.

необикновени интелектуални дарби, осъществени в извънредно плодовито и плодотворно научно дело, озарени още повече от благородството на неговия характер, ценно и трудно разбираемо именно защото толкова рядко се среща.

Тържественният тон на тези уводни изречения не бива обаче да заблуждава. Наследството на Петър Динеков е толкова значимо, че надхвърлянето на „агиографския“ подход е задължително, за да се изследва и оцени по достойнство неговото значение за развитието и напредъка на българското хуманитарно знание.² В такава насока е формулирана и *целта* на настоящата статия: като опит за осмисляне на неговото дело на полето на фолклористиката. Последното означава не само критичен анализ на неговите концепции и приноси, но и на ролята му на водеща фигура в развитието на българската фолклористика в продължение на десетилетия.

Статията се основава преди всичко върху анализ на публикации, използван е и един архивен източник (непубликуваните дневници/тетрадки със записките на проф. Динеков)³; позовавам се и на личните си спомени, когато е необходимо.

Множеството публикации, посветени на Петър Динеков, особено четирите юбилейни сборника в негова чест и памет (Грашева, Стойков, 1983; Косев, Балтова, Кунчева, Николова, Сантова, Тончева, 2001; Бояджиева, Грашева, Михайлова, Стойкова, Топалов, 2010; Дамянова, Томова, Баева, Станева, Бърлиева, Милтенова, 2018), са ценен принос към документирането на неговото дело, живот и личност. В известен смисъл всеки следващ текст има по-малък шанс да добави нещо ново. Припомнянето на някои от вече известните факти не е излишно обаче и тук, доколкото е част от изследователската аргументация.

1. Кратки биографични щрихи

При все че фактите са известни, необходимо е да бъдат припомнени накратко. Роден на село и в скромно семейство, Петър Динеков въпреки това е „градско чедо“ (Николова, 2001, с. 7): целият му живот преминава в столицата, а още от младостта си до края на живота си е в сърцето на писателския и научен елит на страната. Висшето си образование завършва благодарение на фонда „Даровити деца“; получената помощ няма да забрави никога и по-късно я „връща“ многократно чрез безкористна и щедра подкрепа (понякога и материална) (Тотев, 2010, с. 131; Амроян, 2010, с. 194) за значителен брой способни студенти.

Когато завършва славянска филология в Софийския университет (1933), той вече е отпечатал над двеста публикации в българския периодичен печат. Специализира в Полша (1934–1935) и развива необикновено успешна университетска кариера: през 1938 г. е асистент, а през 1945 г. е вече избран за професор в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (Николова, 2001, с. 8–10, 12). Въпреки че избягвам драматичния изказ, няма как да не се присъединя към определението за неговата академична кариера като „феноменален професионален актив [...], близо две хиляди публикации, невероятна, непредставима съставителска и редакторска активност“ и множество съпътстващи академични ангажименти – на високо равнище и превъзходно осъществявани (Протохристова, 2010, с. 74).

Петър Динеков заема позициите на дългогодишен главен редактор на няколко престижни български академични издания, на някои от които е и основател: списанията „Списание на БАН“ (1957–1975) и „Български фолклор“ (1975–1983), поредиците „Проблеми на българския фолклор“ (1972–1987), „Старобългарска литература“ (1971–1992), „Кирило-методиевски студии“ (1984–1992) (Николова, 2001, с. 8–10, 12). Той е основоположник и пръв директор на два института от Българската академия на науките: Института за фолклор (1973–1982) и Кирило-Методиевския научен център (1980–1991). Той е инициаторът и главен редактор на сп. „Български фолклор“: от

² В сходен смисъл Клео Протохристова оценява като проблематична „нагласата да мислим делото на Петър Динеков в контурите на неговата личност“ (Протохристова, 2010, с. 74).

³ Достъпът до тетрадките дължа на отзывчивостта на приятел и колега, пожелал да остане анонимен. Принасям искрената си благодарност за оказаната ми помощ.

издаването на първия брой на списанието през 1975 г. до отстраняването му от директорския пост през 1982 г.

Академичното развитие на Петър Динеков започва в годините преди Втората световна война, но преобладаващата част от него протича при социализма. Безпартийният Динеков е сред малобройните примери за значими български учени (преди и по време на социализма), които са развили успешна академична кариера, без да се замесват в политическия живот на страната. В този смисъл той се съотнася не толкова с източноевропейския тип представители на „интелигенцията“ (която е политически изкушена), а със западния идеал за учен и интелектуалец. Последният (в разбирането на Макс Вебер) олицетворява висока и чиста обществена мисия, която изисква пълна отдаденост на науката и категоричен отказ от съблазните на политическия живот.

2. Интересите към фолклора и фолклористиката

Приносите на П. Динеков към фолклористиката са само дял от мащабната му дейност още и като литературен историк, литературен критик, преводач, редактор, автор и съавтор на множество учебници. Академичната филологическа парадигма, съчетаваща изследователска работа едновременно в областта на литературознанието и фолклористиката, е въведена от първопроходците на академичното хуманитарно поприще в България: Иван Д. Шишманов, Михаил Драгоманов, от последователя им Михаил Арнаудов. Както е известно, този модел на интегрално филологическо знание не е изобретен в България. Създават го основоположниците на фолклористиката и на етнологията в Европа, достатъчно е да спомена само Братя Грим. Петър Динеков наследява този модел от своите учители и предшественици (Михаил Арнаудов, Йордан Иванов).

Петър Динеков се самоопределя най-вече като литературовед (Динеков, 1978, с. 6). Има обаче и свидетелства, че именно от фолклора е бил привлечен дори по-силно, включително и като част от емоционалната страна на изследователската работа, за която рядко се решаваме да говорим. Един от учениците му, Петко Тотев, пише: „При толкова широки интереси, при толкова успехи в цялостно схващана българистика, имал ли е Петър Динеков предпочитана насока? Да, имал е. Няколко пъти задавах въпроса и получавах един и същи отговор: „Ако сега започвах, щях да се посветя на българския фолклор.“ Имаше мечти за многократно обзорно проучване на натрупани съкровища на българския творчески гений“ (Тотев, 1978, с. 133).⁴

Като аргумент в същата насока ще спомена и един разговор, или по-скоро заръка на професор Динеков към мене през есента на 1980 г. Тогава се планираше издаването седемтомната антология „Българска народна поезия и проза“ на издателство „Български писател“, публикувана през периода 1981–1983 г. Професор Динеков ми възложи съставянето на петия том „Любовни песни“ (1982, съвместно с поета Петър Караангов). Според собствените му думи той е имал намерението да остави съставителството на този том за себе си, но преценил, че в кратките срокове, определени от издателството, няма да успее да осъществи намерението си (първият том видя бял свят през 1981 г.). Тридесет и осем години след този разговор не помня точните изрази, но помня загрижеността, с която професорът ми повери тази задача като нещо съкровено свое. Спомена, че отдавна има интерес към любовните песни, сред които се откриват едни от най-издържаните в естетическо отношение фолклорни текстове.

Дълбоко мотивираният интерес към фолклора се потвърждава и от едно писмо на Петър Динеков от 01.12.1978 г., адресирано до фолклористката Йорданка Коцева:

Винаги съм мислил, че всички науки са еднакво интересни и увлекателни – стига да ги обичаш. Но нашата наука, фолклористиката, която се занимава с културата на народа, има нещо много обаятелно и заслужава силно да се обича (Коцева, 2010, с. 230–232).

Няма нищо необикновено в това, че ученият е осъществил само част от изследователските си намерения в областта на фолклористиката: очевидно поради свръхзаетост в множество

⁴ На същото обръща внимание Стоянка Бояджиева, която също свидетелства за изказвания на професора в подобен дух (Бояджиева, 2010, с. 201).

начинания и дейности. Днес все по-малко се помни например фактът, че поколения деца и ученици (не само студенти) изучаваха българска литература от учебници и помагала, на които той беше автор или съавтор. Неизбежното бюрократизиране на научния живот също натежава. В същото писмо до Йорданка Коцева той споделя: *Изобщо, като се замисля за живота си през последните тридесет години, той мина в доклади и заседания* (Коцева, 2010, с. 231). Ръководните позиции на Петър Динеков (осъществявани в пълна амплитуда и без да делегира своите отговорности другиму – Бояджиева, 2010, с. 209–211) в различни академични институции (включително и в Института за фолклор) също са били пречка пред реализирането на част от творческите му планове в областта на фолклористиката. Така вероятно трябва да се обясни и специфичният му маниер да пише обзорни или концептуални статии и в по-малка степен да анализира конкретни проблеми. Позициите му на дългогодишен доайен, а след 1973 г. – и на институционален лидер на фолклористиката в България, са налагали точно това.

3. Приносите на Петър Динеков към институционалното укрепване на фолклористиката в България

Справедливостта изисква приносите на Петър Динеков към фолклористиката да се разгледат не само и не толкова като набор от научни публикации, а в цялост, като се оценят по достойнство заслугите му за институционалното ѝ укрепване, на първо място – за основаването на Института за фолклор (1973) и на институтското издание, списание (през първите му години – със статут на поредица) „Български фолклор“ (1975). Заслугите му в това отношение са не само значими – те са първостепенни, безспорни и решаващи.

Основаването на Института за фолклор е важно събитие за развитието на фолклористиката. През 1973 г. проф. П. Динеков е поканен „отгоре“ да оглави Етнографския институт с музей при БАН. Той отклонява това предложение, но вместо това, обосновава необходимостта от откриването на самостоятелно академично звено за фолклористика. Така той подкрепя стремежа на шестима членове на Секцията по фолклор при Етнографския институт, плюс една докторантка (аспирантка) да основат нова изследователска структура и да скъсат със самодостатъчния емпиризъм. Те са сред по-активната част от Етнографския институт по отношение на изследователски инициативи и публикационна дейност⁵ и имат желание да развият нова изследователска парадигма. Решаваща се оказва подкрепата на П. Динеков, чиито авторитет и безукорна репутация допринасят за осъществяването на този академичен проект (Беновска-Събкова, 2007, с. 21–22).

Разкриването на самостоятелен Институт за фолклор, както и засиленият интерес към фолклора като цяло в периода на „зрелия социализъм“ съвпадат със засилването на националистическите тенденции в българската културна (и не само) политика през тази епоха (Garnizov, 2008, р. 162; Бояджиева, 2010, с. 205; Vukov, 2011, р. 244–45). Такъв е социално-историческият контекст, в който се вписва събитието. Все пак то нямаше да бъде възможно без енергичните действия и решаваща роля на Петър Динеков. Той е ученият с най-голям авторитет и опит, включително и международен, което му позволява да изрази, аргументира и защити мнението за необходимостта от самостоятелен институт за фолклор: пред ръководството на БАН, в пресата, в научните си публикации (Бояджиева, 2010, с. 204, 206; Динеков, 1972, с. 162). Сред тогавашните фолклористи той е единствената публична фигура, чиито авторитетен „глас“ достига и до управляващите, и до обществото като цяло. Една илюстрация за последното: решението за разкриването на новото списание „Български фолклор“ беше взето буквално за броени минути и

⁵ Лично съобщение на Евгения Мицева, една от седмината. Подробното проследяване на ранната история на Института за фолклор е извън задачите на настоящата статия. Имената на първоначалния състав на Института, както и на присъединилите се към тях в близките месеци на 1973–1974 г. вж. у Бояджиева, 2010, с. 206–213. Заедно с това се разграничавам от индиректните внушения на същата авторка, че в предишни свои статии (от 2007 г.) съм показала подценяване на приноса на Петър Динеков за основаването на този институт. Добронамереният читател няма да открие подобно твърдение в моя анализ.

без никакви възражения след изказване на П. Динеков на съвместно заседание на Академичния съвет на Софийския университет и Президиума на БАН през 1974 г. В качеството на студентски представител тогава присъствах на това заседание; свидетелствам, че безпроблемното вземане на това решение беше възможно заради безспорния престиж на Динеков и в двете институции.

„Зад сцената“ остават немалкото делнични организационни грижи, които трябва, след решението за разкриване на самостоятелен Институт за фолклор, да направят съществуването му възможно: човешките ресурси, сградата. Налице са документи, които показват отдадеността и личната ангажираност на проф. Динеков и в това отношение. Празничното въодушевление на „актьорите“, въвлечени в това желано и очаквано събитие, е скоро последвано от осъзнаване на бюрократичните тежести, които започват – и това е само началото им. В личните дневници („тетрадките“) на Петър Динеков е отбелязано:

„1 април 1973, неделя

Вчера на обяд бе първата ми среща с членовете на фолклорната секция при Етнографския институт – основата на Института за фолклор. Събрахме се в стаята на Стефка Стойкова – всичко 7-8 души. Шегувахме се: този ден ще бъде паметен – ражда се Фолклорният институт; в бъдеще тази дата ще се отбелязва с 20, 30, 50, 100-годишнини.⁶

8 април 1973, неделя

Три заседания около новия Фолклорен институт: в сряда на обед в Обединението по изкуствознание с Ат. Стойков, Л. Тенев и Д. Тъпков – без цел, в сряда в 3 часа с ръководството на Академията във връзка с помещения за института – без резултат; Зарев патетично защити новия институт, но дали скоро ще се получат някакви помещения – пълна неизвестност. Вчера в 11 ч. в Етнографския институт се извърши отделянето на Фолклорния институт (аз се пошегувах – „настъпни време разделно“). От бившата Секция за фолклор към новия институт преминаха седем души; отказаха се да дойдат в института Делчо Тодоров (той още миналата година бе преминал в друга секция) и Радост Иванова.⁷ [...]

И така – Институтът за фолклор е вече създаден. За да тръгне, ще трябва да се правят твърде големи усилия, да се жертва време. Не смятах, че през малкото останали ми години за творческа работа, ще трябва да се залавям с организаторска дейност.⁸

Успехът в основаването на нов институт е преживян и осмислен като значимо събитие в историята на хуманитарните науки в България; от друга страна Динеков от самото начало си дава сметка за „големите усилия“ и необходимостта „да се жертва време“, които още повече скъсяват възможността за творчески занимания, включително и в областта на фолклористиката.

Фактите по-нататък са известни. Продължават усилията на Петър Динеков като директор да организира новата академична институция така, че работата ѝ да постигне най-добрите резултати, възможни за тогавашната епоха. В много кратък срок се създават и формите на институционален и академичен живот, които правят института обществено видим. Освен списание „Български фолклор“, под Динеково ръководство Институтът за фолклор развива редица нови проекти (Каталогът на българските приказки е сред тях) и нови издания. Още преди основаването на института, от 1971 г. насетне по инициатива на Динеков се организират симпозиумите „Проблеми на българския фолклор“ (докладите се издават в едноименната поредица) със значително международно участие. Поддържат се и широки международни контакти – много от тях с фолклористи и етнографи от социалистическите страни, но също и от редица западноевропейски страни и САЩ. Контрастът между тази практика и политиката на изолационизъм, поддържана по същото време от тогавашния директор на Етнографския институт

⁶ Неиздадени тетрадки на проф. Петър Динеков. Български исторически архив, ф. 904, а.е. 103.

⁷ Много скоро след тази дата Радост Иванова променя решението си и също преминава в Института за фолклор.

⁸ Неиздадени тетрадки, Български исторически архив, ф. 904, а.е. 103.

с музей академик Веселин Хаджиниколов (Михайлова, 2006, с. 13), навежда на разнопосочни размисли. Това е поредно свидетелство за ключовото значение на ръководните личности за работата на институциите; от друга страна, не можем да не разсъждаваме и за еластичността на политическия контрол през различните периоди на социализма.

Етнографският институт с музей и Институтът за фолклор споделят една и съща сграда до 1988 г. Личната отдаденост на Петър Динеков и неговото възприятие за работата му като кауза, се оглеждат в някои факти извън публично известните му дела. В първите години от директорстването му например той нямаше собствен кабинет (устройването на Института с работни помещения не беше изцяло решен). Освен това той даряваше значителна част от заплатата си, за да се поддържат някои функции на института, за които не беше осигурено финансиране. Служебните срещи с него често се провеждаха по негова покана в дома му, където сътрудниците бяха приемани като гости. На този фон е съвсем разбираемо, че внезапното му, необяснено и от нищо непредизвикано освобождаване от директорския пост през 1982 г. (в отсъствието на регламент за мандатност) с решение на Централния комитет на БКП беше травматично събитие за него.

4. Възгледите на Петър Динеков за фолклора и фолклористиката. Съдбата на Института за фолклор

Динеков поддържа по-скоро „тясна“ концепция за фолклора, която с определена степен на условност може да се нарече „литературоведска“ и е споделяна и в други славянски страни. В предисловие, написано през септември 1989 г. към последното издание на книгата „Български фолклор. Част първа“ (1990), авторът пише: *„Моят стремеж бе да погледна на фолклора като на словесно поетическо изкуство, дълбоко сродно в същината си с художествената литература. Подобно схващане има принципно значение, защото разглежда фолклорните произведения преди всичко като художествени творби [...] Фолклорът, от една страна, е част от народното изкуство, от народната художествена култура, но, от друга страна, по същество се сближава с художествената литература, с индивидуалното поетическо творчество и заедно с него образува словесното поетическо изкуство изобщо“* (Динеков, 1990, с. 14). В съответствие с това според Динеков фолклористиката е свързана с етнографията, без да е част от последната, и трябва да се развива като самостоятелна дисциплина, служеща си с филологически методи (пак там, с. 15).

В предишната си статия причислих делото на Петър Динеков към общия за социалистическото развитие на етнографията и фолклористиката в България модел, доминиран от борба за нови парадигми. Как да се разбира приносът на Петър Динеков към „новите парадигми“ в контекста на по-скоро традиционните му (и понякога „под сурдинка“ иронизирани като „старомодни“) филологически възгледи за фолклора (вж. Холевич, 2001, с.17–20)? Всъщност обновлението се реализира най-вече чрез институционализацията на фолклористиката, т.е. чрез успешно осъществения – с решаващата роля на Петър Динеков в него – проект за разкриване на самостоятелен Институт за фолклор. Основателно тази академична уредба – с наличието на отделни институти за етнография и за фолклор – се интерпретира като различаваща се от съветския модел (Пиев, 2011, р. 266). От друга страна, класифицирането на етнографията към историческите науки и на фолклористиката – към филологическите не е българска особеност, а това класифициране на дисциплините не се отличава съществено от съветския модел. В Съветския съюз фолклористите работеха често (и днес в Русия също) в литературоведски или изкуствоведски академични звена и центрове (в Института за световна литература в Москва, в Пушкинския дом в Ленинград/ Санкт Петербург, в ЛГИТМИК – Ленинградски държавен институт за театър, музика и кинематография и др.). Да подчертая още веднъж: различното и новото, което се случва в България, се разпознава на институционално равнище: чрез съществуването на самостоятелен институт и отделно списание за фолклористика, каквито нямаше в повечето социалистически

страни и което беше обект на възхищение и „завист“ от страна на чуждестранните колеги.⁹

Необходимостта от обособяване на фолклористиката като автономна дисциплина е формулирана в България най-рано от Михаил Арнаудов, у когото тази идея е изразена с известна предпазливост и условност.¹⁰ Схващането за разграничение между етнография и фолклористика се споделя и сред учените в някои други централно- и източноевропейски страни (Kilianova, 2005, p. 257–272) по време на социализма, в този смисъл Петър Динеков изразява една от съществуващите (и съвсем не неоспорвани) тенденции. Неговата аргументация в полза на автономност на дисциплината фолклористика е изразена по един рационален, прост и логичен начин: „Събирането на произведенията на народното творчество е отишло толкова далече, такъв огромен материал е натрупан, че се налага неизбежно негово изследване от отделна, самостоятелна наука“ (Динеков, 1990, с. 14).

Едва ли днес някой се замисля над допускането, че „по-тясното“ филологическо разбиране за фолклористиката допринася за по-ясно разграничаване между двете родствени дисциплини – етнография и фолклористика – и че в крайна сметка този възглед е в полза на автономността на фолклористиката. Петър Динеков обаче ясно изразява това виждане: *Изтъкването на тясната връзка между фолклор и литература, между фолклористиката и литературната наука има важно методологическо значение. Това значи да се погледне на фолклора като на изкуство, да се откъсне фолклористиката от етнографията, която разглежда фолклорните творби като част от духовната народна култура изобщо, като материал, който осветлява бит, обичаи, обреди и т.н.* (Динеков, 1990, с. 14). В този смисъл едва ли е необходимо да се търси „между редовете“ привързаност на автора към концепцията за „фолклора като художествена култура“¹¹. Всяка концепция е ценна сама за себе си като част от научния дебат.

Заслужава си всичко това да се преосмисли внимателно, особено в контекста на прекратеното съществуване на самостоятелния Институт за фолклор от 1 юли 2010 г. насам и обединяването му с Етнографския институт с музей в нов Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН. Вълната на по-амбициозно разширяване на полето на фолклористиката (не изключвам и себе си от нея), възприемащо филологическата рамка като ограничаваща, донесе множество успехи на фолклористите през 1970-те и 1980-те години. Този подход, следван от нас, тогавашните млади фолклористи, с увлечение и дори с екзалтация, остави обаче отворен въпроса за границите между фолклористиката и етнографията (по-късно етнологията).¹² В същия ред на мисли не е изненадващо, че съществуването на самостоятелно звено по фолклористика не можа да бъде защитено по-късно в процеса на реструктуриране на БАН през 2009–2010 г. Мечтите на Динеков и неговите съмишленици за бъдещи чествания на петдесет- и стогодишнина на Института за фолклор (вж. по-горе) ще останат неосъществени. Петър Динеков и неговото интелектуално наследство ни най-малко не са отговорни за това. Заедно с това прекратяването на автономната фолклористична институция е редно да се разглежда не изолирано, а в по-широк контекст и да се отбележи влиянието на „външни“ фактори като разколебаването на институционалните позиции на фолклористиката в международен план. Ще спомена само трудно обяснимото затваряне на образцовия международен Nordic Institute of Folklore (1997) или реструктурирането на световно известния Institute of Folklore в Университета Индиана – Блумингтън (2000).

⁹ За „благородната завист“ споменава Бояджиева, 2010, с. 209, бел. 3 под линия; аз също съм свидетел на коментари в същия дух.

¹⁰ Вж. коментар у: Беновска-Събкова, 1988, с. 3–7.

¹¹ Такъв опит вж. у Бояджиева, цит. съч., с. 202.

¹² За заличаването на границите между етнологията и фолклористиката в България вж. също и Vukov, op. cit., 245.

6. Лични изследователски приноси на Петър Динеков към филологическата фолклористика

Изследователските приноси на П. Динеков към фолклористиката са съсредоточени в книгата му „Български фолклор“¹³ в четирите ѝ издания (замислена и използвана като университетско учебно помагало), в голям брой статии и предговори, в работата по критичното издаване и преиздаване на фолклорни сборници и антологии. Открояват се на първо място заслугите в областта на историята на българската фолклористика¹⁴ и в изучаването на проблема за взаимодействието между българския фолклор и литературата. Независимо от образователната насоченост на „Български фолклор“, главата „Поглед върху историята на българската фолклористика“ (Динеков, 1990, с. 71–163) и до днес остава единствена по рода си не само по отношение на фактологичното си богатство, но и в концептуално отношение. Тази „единственост“ е донякъде свързана и с постепенната и странна загуба на „вкус“ у нас, следовниците на Динеков, не само към историографията на собствената дисциплина, но и към историзирането на нейната философия. Не може да се каже със сигурност дали Динеков, или примерно М. Арнаудов е написал „повече“ върху историята на фолклористиката, а и подобно „съизмерване“ едва ли има смисъл. В „Български фолклор“ Динеков е синтезирал постиженията на предшествениците си в тази област, но това не намалява значимостта на написаното от него. Несъмнено друго подобно на Динековото или поне сравнимо цялостно изложение на историята на българската фолклористика (хронологично обхващаща в по-късните издания на книгата до началото на 1970-те) обаче не се е появило до момента. Сериозен прочит и равностетка днес заслужават формулираните от автора единадесет задачи, очертаващи се пред българската фолклористика към 1972 г., когато излиза допълненото издание на „Български фолклор“ (Динеков, 1990, 153–163).

Приблизително по същото време тези задачи са конкретизирани и показани в други публикации на автора като конкретни и актуални научни проекти (повечето от тях напълно или частично реализирани към днешна дата). Там се откриват мисленето и отговорността на водещия учен, на лидера: наличието на стратегия, рефлексивност, визия и мисъл за бъдещото развитие на дисциплината (Динеков, 1978 [1972], 13–23).

„Български фолклор“ днес може да се възприеме като книга, неравноценна в отделните си части: някои от тях отразяват тенденции, характерни за епохата на написването си и отшумели в последвалите години. Заедно с това обаче книгата съдържа такива обобщения и синтези, които не само не са загубили значението си днес, но и продължават да бъдат сред най-стойностните изследвания, въпреки излезлите по-късно през годините публикации. Такива са главите „Създаване и развитие на фолклорните произведения“ и особено „Юнашки песни“, които имат характер на завършено изследване (Динеков, 1990, с. 422–527). Това е една от причините преподаването по фолклор в българските университети и днес да не може да се лиши от тази книга. Анализът в дълбочина на конкретните изследователски приноси на Петър Динеков в различните сфери на фолклористиката (дори не всички от тях успях да спомена тук) изисква самостоятелно и задълбочено проучване, а това е извън възможностите на настоящата статия.

В духа на *noblesse oblige*, изследователското развитие на Петър Динеков като фолклорист беше по-скоро затруднено от ръководните му академични позиции, в които той вложи голяма част от завидната си енергия и интелектуален капацитет. Присъединявайки се към призива на Клео Протохристова за необходимостта от диахронен поглед върху неговото научно дело и личността му, ще отбележа, че по време на основаването на Института за фолклор, към 1973 г., той е шестдесет и три годишен и преживява момента като лична граница („*малкото останали ми години за творческа работа*“ – вж. по-горе). Някъде в същата последователност на мисли се вмества и напомнянето, че по една или друга причина проф. Динеков работи като кабинетен учен, без да

¹³ За тази книга като учебник вж. Холевич 2001, цит. съч. Припомням, че изданията ѝ са от 1959, 1972, 1980 и 1990 г. Тук се позовавам на последното издание от 1990 г.

¹⁴ За значимостта на тази част от изследванията на Петър Динеков вж. Бояджиева, цит. съч.; Piev, op.cit., p. 266.

разчита на собствени теренни изследвания. Не е случаен фактът, че той самият често подчертава надеждите, които възлага на младите изследователи (Динеков, 1978, с. 6–7): да развият фолклористиката към хоризонти, към които ограниченията на заеманите постове, а и на възрастта му не позволяват да продължи лично. Вече споменах, че подкрепата, получена от него, се припомня от тях самите и това е многократно засвидетелствано в юбилейния сборник от 2010 г. (Вероятно сега е моментът да заявя, че на проф. Динеков дължа това, което съм днес). Едва ли ще е грешка да се каже, че активните изследователски приноси на Петър Динеков към фолклористиката са в завършения си вид към началото на 1980-те и упреците в „старомодност“ (вж. по-горе) са съвсем нерелевантни в този смисъл.

Последното изречение не бива да се разбира погрешно: академичната дейност на Петър Динеков продължи до последните дни на живота му; нещо повече, той успя да преодолее обидата от грубото си отстраняване от директорската позиция в Института за фолклор и след известно време възобнови приносите си към работата на тази институция (научни обсъждания, заседания на Научния съвет и пр.). Това е един от късните щрихи към портрета му на един от малкото представители на академичната „меритокрация“ в България.

Заклучение

Целта, която си поставих в началото на тази статия, изисква трезва и критична преценка както на приносите, така и на възможните слабости в едно научно дело. Въпреки стремежа за надмогване на „агиографския“ стил, не съм и не мога да съм достатъчно дистанцирана и критична. Това е така, защото продължавам да преживявам спомена си за проф. Динеков и неговото научно дело като мерило за достойнство: колкото академично, толкова и лично. Приносите му към фолклористиката надхвърлят безспорната значимост на личната му изследователската му работа и се проследяват в различните му дейности: на водеща фигура, допринесла най-решително за институционалното укрепване на дисциплината в България, на университетски преподавател и учител – един от малкото, създали около себе си „значителна и авторитетна школа“ във филологията (Николова, 2001, с. 15). Системните усилия на Петър Динеков дадоха началото на трансформацията на някога периферната, разпокъсана между различни институции и осъществявана с малки човешки ресурси фолклористика в дисциплина с видимо и значимо място сред хуманитарните науки в България днес (дори след прекратената институционална автономия на Института за фолклор през 2010 г.).

Възможно ли е всичко това да се забрави или омаловажи? Такива признаци се появяват, защото помненето и забравата са двете страни на един и същи феномен – паметта; днешното младо поколение фолклористи не е общувало с Петър Динеков и няма спомени и своя мярка за неговото дело и личност. Хоризонтът на тяхното помнене се различава от този на предните поколения и така фигурата на Динеков за тях е по-скоро отдалечаваща се и абстрактна.¹⁵

През 1978 г. в една от книгите си Петър Динеков изразява стремежа си към интелектуална приемственост с Иван Д. Шишманов, когото не познава лично, от когото обаче не престава да се учи (Динеков, 1978, с. 6). Подобно на Михаил Арнаудов по-рано, самият Динеков беше мост между поколенията, „последен възрожденец“ и жива памет за интелектуалния живот на България в продължение на няколко десетилетия. Ние, които имахме шанса да го познаваме, сме и специфична „споменна група“, изразяваща се чрез паметни и научни събития и публикации, посветени на нашия учител. Ще успеем ли да предадем на по-младите от нас респекта към него и съзнанието за мащаба на неговото дело и личност? Последното е необходимо не на самия Динеков, а на днешното поколение на фолклористи.

¹⁵Това личи напр. у Vukov, 2011.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Амроян, Ир. (2010)** Спомени за проф. Петър Динеков на една московска дипломантка. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Amroyan, Ir. Memories of Prof. Petar Dinekov of a Graduate Student from Moscow.* – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K. Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Белчева, Ев. (2010)** Самотен в своето – и в нашето време. „Тетрадките“ на професор Петър Динеков. // *Страница*, № 4, с. 121–122 (*Belcheva, Ev. Lonely in His and in Our Time. Prof. Petar Dinekov’s “Notebooks“.* // *Stranitsa*, № 4, s. 121–122.)
- Белчева, Ев. (2012)** Петър Динеков: печален белег на нашето време и тъжно предзнаменование за бъдещето. // *Страница*, № 1. (*Belcheva, Ev. Petar Dinekov: a Sorrowful Feature of Today and a Sad Portent of the Future.* // *Stranitsa*, № 1.)
- Беновска-Събкова, М. (1988)** Фолклорът във възгледите на Михаил Арнаудов. // *Български фолклор*, № 3, с. 3–7. (*Benovska-Sabkova. Folklore in Mihail Arnaudov’s Views.* // *Balgarski folklor*, № 3, s. 3-7).
- Беновска-Събкова, М. (2007)** В борба за нови парадигми: личности и институции в българската етнография и фолклористика (1944–1989). // *Българска етнология*, 2007, № 4, с. 11–32. (*Benovska-Sabkova. Fighting for New Paradigms: Personalities and Institutions in the Bulgarian Ethnography and Folkloristics (1944–1989).* // *Balgarska etnologia*, № 4, s. 11–32.)
- Бояджиева, Ст. (2010)** Петър Динеков, фолклорът и фолклористите. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Boyadzhieva, St. Petar Dinekov, the Folklore and Folklorists.* – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K. Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Бояджиева, Ст., Грашева, Л., Михайлова, К., Стойкова, С., Топалов, К. (съст.) (2010)** Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K. Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.*)
- Грашева, Л., Стойков, Ат. (1983)** Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на академик Петър Динеков. София: Издателство на БАН. (*Grasheva, L., Stoykov, At. Literaturoznanie i folkloristika. V chest na 70-godishninata na akademik Petar Dinekov. Sofia: Izdatelstvo na BAN.*)
- Дамянова, Р., Томова, Ел., Басва, В., Станева, К., Бърлиева, С., Милтенова, Ан. (2018)** Академик Петър Динеков и хуманитарната наука – идеи, позиции, концепции. Сборник с материали от Колегиума, посветени на 100 години от рождението му. София: ИК „Мултипринт“. (*Barlieva, S., Miltenova, An. Akademik Petar Dinekov i humanitarnata nauka – idei, pozitsii, kontseptsii. Sbornik s materialii ot Kolegiuma, posveteni na 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: IK „Multiprint“.*)
- Динеков, П. (1990)** Български фолклор. Част I. София: Български писател. (*Dinekov, P. Balgarski folklor. Chast I. Sofia: Balgarski pisatel.*)
- Динеков, П. (1978)** Между фолклора и литературата. София: Български писател. (*Dinekov, P. Mezhdur folkloru i literaturata. Sofia: Balgarski pisatel.*)
- Динеков, П. (1978 [1972])** Българската фолклористика след Втората световна война. – В: Динеков, П. Между фолклора и литературата. София: Български писател, с. 472–489 [Динеков, П. (съст.) Проблеми на българския фолклор. София: Издателство на БАН, с. 13–23] (*Dinekov, P. The Bulgarian Folkloristics after the World War II.* – V: Dinekov, P. Mezhdur folkloru i literaturata. Sofia: Balgarski pisatel, s. 472–489. [Dinekov, P. (sast.) Problemi na balgarskia folklor. Sofia: Izdatelstvo na BAN, s. 13–23].)

- Динеков, П. (1975)** Българската фолклористика пред нови задачи. // *Български фолклор*, № 1, с. 3–10 (Dinekov, P. The Bulgarian Folkloristics Facing New Tasks. // *Balgarski folklor*, № 1, s. 3–10.)
- Димитрова, Бл. (2010)** Петър Динеков – учителят и приятелят. – В: Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (Dimitrova, Bl. Petar Dinekov – the Teacher and Friend. – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K.Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Дойнов, Д. (2010)** Раздяла с Петър Динеков. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (Doynov, D. Separating with Petar Dinekov. – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K.Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Косев, К., Балтова, Ю., Кунчева, Р., Николова, Св., Сантова, М., Тончева, Е. (ред.) (2001)** В памет на Петър Динеков. Традиция, приемственост, новаторство. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (Kosev, K., Baltova, Y., Kuncheva, R., Nikolova, Sv., Santova, M., Toncheva, E. (red.) V pamet na Petar Dinekov. Traditsia, priemstvenost, novatorstvo. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Коцева, Й. (2010)** „Фолклористиката заслужава силно да се обича“. Едно писмо на проф. Динеков. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 230–232. (Kotseva, Y. “Folkloristics Deserves to Be Loved Ardently“. A Letter by Prof. Dinekov. – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K.Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, s. 230–232.)
- Михайлова, Г. (2006)** Интервю с Ганка Михайлова. // *Българска етнология*, № 2. (Mihaylova, G. An Interview with Ganka Mihaylova. // *Balgarska etnologia*, № 2.)
- Неиздадени тетрадки** Неиздадени тетрадки на проф. Петър Динеков. // *Български исторически архив*, ф. 904, а.е. 103. (Neizdadeni tetradki na prof. Petar Dinekov. // *Balgarski istoricheski arhiv*, f. 904, a.e. 103.)
- Николова, Св. (2001)** 90 години от рождението на академик Петър Динеков. – В: Косев, К., Балтова, Ю., Кунчева, Р., Николова, Св., Сантова, М., Тончева, Е. и др. (ред.) В памет на Петър Динеков. Традиция, приемственост, новаторство. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 8–10. (Nikolova, Sv. The 90th Anniversary of the Birth of Academician Petar Dinekov. – V: Kosev, K., Baltova, Y., Kuncheva, R., Nikolova, Sv., Santova, M., Toncheva, E. (red.) V pamet na Petar Dinekov. Traditsia, priemstvenost, novatorstvo. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, s. 8–10.)
- Парпулова, Л. (2010)** Незабравим, незабравен, да не се забрави. // *Култура*, № 37, 29.10.2010. (Parpulova, L. Unforgettable, Not Forgotten, Not to Be Forgotten. // *Kultura*, № 37, 29.10.2010.)
- Протохристова, К. (2010)** Професор Петър Динеков: от академичната фигура към автентичното присъствие. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (Protohristova, K. Professor Petar Dinekov: from the Academic Person to the Authentic Presence. – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K.Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Савова, Р. (2010)** Петър Динеков и неговото родословие. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (Savova, R. Petar Dinekov and His Ancestry. – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K.Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za

- Стойкова, Ст. (2010)** Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
Едно приятелство: Петър Динеков и Стойко Стойков. – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Stoykova, St. A Friendship: Petar Dinekov and Stoyko Stoykov.* – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K. Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Тотев, П. (2010)** „Да не се абсолютизира!“ – В: Бояджиева, Ст., Л. Грашева, К. Михайлова, С. Стойкова, К. Топалов (съст.) Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. (*Totev, P. “Do not Absolutize!”* – V: Boyadzhieva, St., L. Grasheva, K. Mihaylova, S. Stoykova, K. Topalov (sast.) Spomeni i razmisli za Petar Dinekov. 100 godini ot rozhdenieto mu. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.)
- Холевич, Й. (2001)** „Учебникът“ („Български фолклор“, ч. 1, 1959). – В: Косев, К., Балтова, Ю., Кунчева, Р., Николова, Св., Сантова, М., Тончева, Е. и др. (ред.) В памет на Петър Динеков. Традиция, приемственост, новаторство. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 17–20. (*Holevich, Y. The “Textbook” (“Bulgarian Folklore”, part 1, 1959).* – V: Kosev, K., Baltova, Y., Kuncheva, R., Nikolova, Sv., Santova, M., Toncheva, E. (red.) V pamet na Petar Dinekov. Traditsia, priemstvenost, novatorstvo. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, s. 17-20.)
- Benovska-Sabkova, M. (2008)** Struggling for New Paradigms: Personalities and Institutions in Bulgarian Ethnography and Folkloristics (1944–1989). – In: Mihailescu, V., I. Iliev, S. Naumović (eds). Studying People in the People’s Democracies II. Socialist Era Anthropology in South-East Europe. LIT Verlag, Berlin, p. 115–136.
- Garnizov, V. (2008)** The Debates between Ethnographers and Folklorists in Bulgaria. – In: Mihailescu, V., I. Iliev, S. Naumović (eds). Studying People in the People’s Democracies II. Socialist Era Anthropology in South-East Europe. LIT Verlag, Berlin.
- Hann, C. (2005)** Country Overviews. – In: Hann, C., M. Sarkany, P. Skalnik (eds). Studying Peoples in the People’s Democracies. Socialist Era Anthropology in East-Central Europe. LIT Verlag Münster, p. 21–24.
- Iliev, I. (2011)** An Attempt to Rethink Traditional Collectives in Bulgaria during the 1970-s. – In: Brunnbauer, U., C. Kraft, M. Schulze Wessel (Hgs). Sociology and Ethnography in East-Central and South-East Europe. Lodenburg: Verlag.
- Kilianova, G. (2005)** Continuity and Discontinuity in an Intellectual Tradition under Socialism: The “Folkloristic School” in Bratislava. – In: Hann, C., M. Sarkany, P. Skalnik (eds). Studying Peoples in the People’s Democracies. Socialist Era Anthropology in East-Central Europe. LIT Verlag Münster, p. 257–272.
- Vukov, N. (2011)** Conceptualizing Folklore along “Disciplinary” Lines. The Political Entanglement of Folklore Studies in Socialist Bulgaria. – In: Brunnbauer, U., C. Kraft, M. Schulze Wessel (Hgs). Sociology and Ethnography in East-Central and South-East Europe. Lodenburg Verlag, p. 244–245.